

Cecilia in de Processie van Plaisance

Jan COPPENS

Iedere rasechte Geraardsbergenaar kijkt er elk jaar naar uit: de Processie van Plaisance. Deze 'leutigen ommegang' blijft uniek in Vlaanderen, want elke stad tot het kleinste dorp heeft (of had) wel een processie, maar nergens anders ziet men de relikwieën van een heilige door de stad dragen, terwijl alle verenigingen (vroeger gilden) van gelijk welke overtuiging (gelovigen en ongelovigen) mee opstappen. De oorsprong is weliswaar een Christelijke gebeurtenis: het overbrengen van de relieken van Sint-Bartholomeus in 1515 naar de nieuwe gestichte parochiekerk op de Markt van Geraardsbergen en het jaarlijks ronddragen door de stad van die relieken. De volgorde en samenstelling van de processie kan ieder jaar veranderen. Toch zijn er enkele 'vaste plaatsen': zo zijn het steeds de reuzen die op kop lopen en achteraan lopen volgens de traditie de rederijders van Sint-Pieter Vreugd en Deugd, in de volksmond 'de Vodden' (de oudste gilde), Concertband Cecilia gevolgd door het reliekschrijn met de deken en de leden van de kerkfabriek en, tenslotte, het stadsbestuur. Even traditioneel is de processiemuziek van Sint-Cecilia, waar komen de liedjes vandaan? Wie heeft ze gekomponeed? We gingen op onderzoek.

Over de muziekmaatschappij *Sint-Cecilia* schreef Marcel Godfroid in 1984 het boek *Kroniek der koninklijke fanfare Sint-Cecilia Geraardsbergen*. Daarin lezen we verschillende benamingen: *Gilde van Sint-Cecilia* in het Ancien Régime, *Societeit van Cecilia* in 1816, *de Maetschappij van Ste Cecilia* in 1832, *le corps d'harmonie de la société de Ste-Cécile* in 1846,

de Muziekmaatschappij H. Cecilia in 1882. Vanaf 1910 krijgt het muziekkorps de officiële benaming *Koninklijke fanfare Sinte Cecilia*.¹ In 1971 klasseert *Cecilia* zich tijdens de Provinciale muziektoernooien in de afdeling uitmuntendheid. In de jaren '80 en '90 evolueerde de fanfare tot een orkest van 80 muzikanten dat zich vrijwel enkel toelegt op concerten. In 2000

veranderde de naam in *Concertband Cecilia Geraardsbergen* en in 2003 volgde een promotie naar ereafdeling.

Over de *ommgang* en de reuzen is al gepubliceerd door onze gekende lokale historici Jan van Waesberghe, August de Portemont en Victor Fris. Ook in *Rond den heerd* beschreef Louis Bert-de l'Arbre in 1887 op

Afb. 1: Concertband Cecilia Geraardsbergen in de Processie van Plaisance van 2003. Het reliekschrijn is nog net zichtbaar op de achtergrond boven de hoofden van de muzikanten.

¹ M. GODFROID, *Kroniek van de Koninklijke fanfare Sint-Cecilia Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1984, pp. 22, 25, 29, 33, 42 en 143.

Afb. 2: Het schrijn van Sint-Bartholomeus weegt 123 kilo, het is belegd met zilver en rust op vier leeuwenpoten. Bovenop bevinden zich het borstbeeld van de apostel en twee engelen die op de bazuin blazen. Op de hoeken staan engelenkopjes.

Afb. 3: De dragers wiegen met het schrijn op de aanstekelijke walsmelodieën die al meer dan honderd jaar gespeeld worden door Sint-Cecilia. Deze foto werd genomen in 1983. Van links naar rechts herkennen we dragers Jean Schrevr, Pol de Bou, Herman Schrever, Pieter Franceus en Geert de Bou.

schilderachtige wijze de processie van Plaisance.

De meest uitgebreide studie werd gepubliceerd door pater Marcel van Kerckhoven.²

Als muzikant en bibliothecaris van *Concertband Cecilia Geraardsbergen* wordt mij vaak de vraag gesteld: "Hoe oud zijn die liedjes die in de 'processe' gespeeld worden? Hebben ze een naam? Hoeveel zijn er?" Kortom interessante feiten waarover tot nu toe niets gepubliceerd is.

In de stadsrekeningen wordt de gilde van *Sint-Cecilia* voor het eerst vermeld in 1574-75: "Betaelt de dekens van Sente Cecilia van dat de ghesellen vander gulde jaerlijckx toegheleyt werd up heurlieden feestdag in recreatie van dien, VI Ib. (6 ponden)".³ Maar in de stadsrekeningen vinden

we nooit betalingen aan de gilde voor deelname aan de ommeegang. Wellicht stapte *Cecilia* net zoals de andere gilden uit de stad kosteloos op. Andere muzikale formaties van de buiten de stadsmuren werden wel vergoed: "betaelt vier schalmeyers van Edinghen en drye luutenaers van Audenaerde" alsook hun "montkosten" (1550), "de trommelslaeghers uit Iedenghem en Lesschenbosch" (1591-92), "de gilden van Audenaerde, Lessene en Vloesberghe met instrumenten, musicque, ..." (1593-94)

In de Portemonts beschrijving van de ommeegang lezen we: "Tijdens de ceremonie spelen de twee muziekkorpsen achtereenvolgens hun mooiste triomfmarsen en de beiaard, begeleid door de grote klok, speelt bij herhaling het reuzenlied."⁴

Maar hij vernoemt niet welke muziekkorpsen en hij heeft het over marsen terwijl *Cecilia* in de ommeegang nooit marsen speelt, maar walsen. Misschien kende de Portemont het verschil niet tussen mars en wals ofwel werden er in zijn tijd uitsluitend marsen gespeeld in de Processie.

Vooraan in de stoet stappen nog steeds de reuzen op marsmuziek. De Portemont schrijft over een fluitspeler en een trommelaar die het reuzenlied speelden⁵. Later was het de socialistische fanfare *de Verbroedering* die de reuzen vooraan in de processie begeleidde. Een rol die door de Ophasseltse fanfare *Met muziek door het leven* werd overgenomen na het verdwijnen van *de Verbroedering*. In stoeten, militaire defilés en parades is de mars nog steeds de populairste stapmuziek. Bij een

² M. VAN KERCKHOVE C.J. *De Ommeegang of Processie van Plaisance en de Reuzen te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1978.

³ M. VAN KERCKHOVE C.J. *Gilden te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1971, pp. 104 en 105.

⁴ A. DE PORTEMONT/P. CATTELAÏN *Historisch onderzoek naar de stad Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1996, boekdeel II, p. 137.

⁵ *Ibidem*, p.137

Afb. 4: De Geraardsbergse reuzenfamilie is het meest gefotografeerde onderdeel van de zomerkermis. Er bestaan vele foto's en postkaarten van. Merkwaardig is dat er nauwelijks oude postkaarten bestaan met het reliekschrijn tijdens de processie. Dit is wellicht de enige en werd gefotografeerd door Théophile L'Haire. Ze dateert uit 1906. Vermoedelijk was het ook om de reuzen te doen en staat het schrijn er toevallig op: want de titel rechtsboven is namelijk 'Grammont, Les Géants'. Merk ook dat de dragers geen tabbaard droegen zoals dat nu het geval is, maar de geestelijken droegen wel een albe en lopen nu in burgerkledij.

normale processie (met religieus karakter dus) wordt een tragere stap gebruikt (de zogenaamde c-barré of doorstreepte c, genoemd naar de maatsoort). Deze trage marsen (zoals o.a. *Saint-Antoine de Padou*) werden door *Cecilia* gespeeld in de ondertussen verdwenen Sacramentsprocessie (begin juni) en O.L. Vrouwprocessie van halfogst. De boekjes met de partituren voor deze processies liggen nog in ons archief. Volgens Jean Schrever, die al sinds 1963 drager is, werd ook in deze processies het reliekschrijn van Sint-Bartholomeus megedragen, maar dus op de tonen van andere muziek. Het is dus

hoegenaamd niet zo dat het schrijn enkel buitenkwam met Plaisance. Het was ook enkel tijdens deze processies dat de wijnrode tabbaards werden gedragen en wellicht omdat Plaisance een ommeegang was en geen echte processie, gingen de dragers hier gewoon in burger. (Afb.4) Het is pas eind jaren '70 dat de tabbaards hun intrede deden met Plaisance. Jean Schrever zegt hierover: "Die kardinaalsrode mantels hingen daar toch maar ongebruikt en we hebben toen aan deken Vindevoghel voorgesteld om ze te dragen om wat meer kleur te geven aan de ommeegang. Juffrouw Claire Van

Nieuwenhove heeft ze toen wat hersteld. Van dan af liggen er ook ieder jaar bloemen op het schrijn."

... en eindelijk de toonmaatschappij Sinte Cecilia...

In zijn artikel *Oude gebruiken en feesten te Geerardsbergen* gaf Louis Bert in het tijdschrift *Ronden Heerd* in 1887 een kleurrijke beschrijving van de Processie van Plaisance. Hij besluit zijn tekst met: "...En eindelijk de toonmaatschappij Sinte Cecilia van onheuglijke tijden in stadsrekeningen genoemd, die haar vrolijkste aria's en haar prachtige marschen beurtelings

speelt.”

Hieruit kunnen we concluderen dat *Cecilia* zowel marsen als aria's (walsen?) speelde, wat dus nu niet meer het geval is.

Het woordje *eindelijk* duidt erop dat de toeschouwers ook toen stonden te wachten op de apotheose: de muziek van *Cecilia* die de dragers van het zware reliekschrijn begeleiden. En daar is het hem uiteindelijk om te doen. De muziek die ieder jaar wordt gespeeld, werd gekozen in functie van de dragers van het reliekschrijn.

Als de dragers met het schrijn stappen zonder muziek, valt het op dat ze al lichtjes wiegen, door het gewicht van het schrijn. Een aanstekelijke walsmelodie laat de dragers nog wat uitbundiger wiegen. In tegenstelling tot wat sommigen denken, zijn de walsjes niet geschreven door iemand van Geraardsbergen en zeker niet in opdracht van Cecilia of in functie van de processie. Ik ben er van overtuigd dat ze gekozen zijn omdat ze goed klinken.

Er zijn drie melodieën. Ze hebben ook een volgnummer.

1. *Caresses du Printemps* van Odilon Debode.
2. *Miniature Valse* van Emile Deneufbourg.
3. *Dans la tranchée* van Albert Schmidt.

Er wordt steeds gestart met nummer 1 op de Markt, daarna volgen 2 en 3 om vervolgens te hernemen bij nummer 1 enzovoort. Aan het einde van de processie in de Vredestraat wordt altijd nummer 3, *Dans la tranchée*, gespeeld tot het reliekschrijn weer binnengedragen is in de kerk.

Even legendarisch als de melodieën is de aftelling om de stukken aan te vatten: “*Links, rechts, links, rechts,*

Afb.5: De leidpartituur van processielied nr.1: *Caresses du Printemps*, geschreven met pen in Oostindische inkt. Let op de maatschrapingen.

Afb.6: Processielied nr. 2, *Miniature Valse*. De eerste 4 maten in de maatsoort 6/8 worden niet gespeeld, het stuk begint aan de Valse, maat 3/4. Ook de Coda, onderaan en nog nauwelijks zichtbaar, wordt nooit gespeeld.

ieën, tweeë”. In ‘t Giesbaargs dus, want deze traditie stamt uit een periode dat de voertaal in Geraardsbergen nog het dialect was.

De leidpartituur van *Caresses du Printemps* (Afb.5) is met de hand

in Oostindische inkt geschreven. Er zijn zelfs enkele (overgangs-)maten geschrappt. Ook de introductie en de coda⁶ werden doorstreept en worden nooit gespeeld. Dit is ook het geval bij *Miniature Valse* (Afb.6) die een introductie heeft in een andere

⁶ Coda is het Italiaans voor staart en betekent ‘afsluitend deel van een muziekstuk’.

Afb.7: Processielied nr.3, Dans la Tranchée, de populairste van de drie. De 6 maten introductie bovenaan en de 8 maten van de coda onderaan worden nooit gespeeld.

maatsoort en *Dans la Tranchée*. (Afb. 7) Maar deze partituren werden wel uitgegeven en gedrukt. Toen ik als muzikant bij *Cecilia* begon, werden nog de originele partituren gebruikt op straat. Wanneer ik zowat 10 jaar geleden bibliothecaris werd, heb ik de originele partituren veilig in het archief opgeborgen en de stukken met een professioneel notendrukprogramma bewerkt naar de moderne orkestratie van een harmonieorkest. Zonder de geschrapte maten, dus zoals ze altijd op straat gespeeld werden. Recent onderzoekswerk brachten wat feiten aan het licht over de componisten.

1. Odilon Debode

Hij werd geboren op 31 juli 1862 in het Westvlaamse Avelgem en studeerde aan het Koninklijk Muziekconservatorium van Gent waar hij niet minder dan 8 diploma's behaalde, waaronder een eerste prijs Trompet. Aan de muziekacademie van Oostende won hij later nog een eerste prijs

in Harmonie. In een wedstrijd voor de plaats van muziekchef van het 1ste Linieregiment te Gent, behaalde Debode een tweede prijs en het getuigschrift van muziekchef van de infanterie. Als jong, dynamisch en talentvol musicus kwam hij zich in 1890 te Sint-Denijs vestigen, waar hij een café uitbaatte op de Plaats en handel ging drijven in machines, piano's en muziekinstrumenten. Op 17 juni 1891 huwde hij in het Waalse Celles met Rosine Plamont. Uit dit huwelijk werden twee zonen geboren die later met een aangeboren gevoel voor muziek de traditie van hun vader voortzetten en hoog hielden. Debode nam onmiddellijk na zijn aankomst in Sint-Denijs het bestuurschap over van de fanfare *De Ware Vrienden*. Weldra bleek zijn muzikaal talent en zijn meesterschap in het dirigeren. Talent welk ook buiten de gemeente werd opgemerkt en gewaardeerd, want nauwelijks 1 jaar later werd hij dirigent van de fanfare van gravin de Lannoy de Velaines. Andere muziekmaatschappijen volgden:

Saint-Leger (1895), Ruien (1897), Gaurain (1902), Waregem (1908) en Dottenijs, *Fanfare L'Union* (1908). Deze laatste fanfare was op dat ogenblik de beste blaaskapel van West-Vlaanderen en dirigent Odilon Debode werd gehuldigd als een prins. Hij had zijn stempel gedrukt op het muziekleven van de streek. Hij was niet alleen dirigent, leraar, handelaar in muziekinstrumenten, maar tevens een ervaren componist. Hij heeft een honderdtal stukken geschreven waaronder de ouverture *Salut à la patrie*, *Lune de Miel*, *Valse lente pour trompette* die jaren lang gespeeld werd door de Garde Républicaine van Parijs, het successtuk *Bagatelle* en ook de in Geraardsbergen bekende wals *Caresses du Printemps*.

2. Emile Deneufbourg

Emile Zéphiron Deneufbourg werd op 21 mei 1857 geboren in de Waalse carnavalgemeente Binche, bakermat van de *Gilles*. Hij studeerde aan het Brussels conservatorium en behaalde in 1877 zijn eerste prijs Trombone en een jaar later zijn eerste prijs harmonie. In 1877 werd hij tot organist benoemd van de Collegekerk Saint-Ursmer en in 1880 leraar aan de normaalschool van Bonne-Espérance. In 1885 werd Deneufbourg dirigent van de muziekvereniging *Les Pélassiers* van Binche. In datzelfde jaar huwde hij in Binche met Louise Euphémie Nachtergaele die een kruidenierszaak had op de Grote Markt van Binche. Het echtpaar kreeg vijf kinderen. Na de dood van zijn vrouw zette hij samen met twee van zijn dochters de kruidenierszaak verder, maar bleef daarnaast muziekleraar en dirigent. Hij overleed op 14 mei 1922. Deneufbourg heeft wellicht talloze werkjes geschreven die ondertussen in de vergetelheid geraakt zijn, behalve dan zijn *Miniature Valse*

KONINKLIJKE FANFARE
"H. CECILIA"
— TER GELEGENHEID DER KERMIS 1920 —
LUISTERRIJK CONCERT
den Zaterdag 28 Augustus 1920,
om 8½ uur 's avonds
op den Klok, Grote markt, te Geraardsbergen.

PROGRAMMA

1. De Reuzen komt.	De Vulder
2. Bona Fortuna, openingstuk	L. Canivez
3. Mimosas, mazurka	A. Mahy
4. Dans la tranchée, wals	A. Schmidt
5. Mietle, gavotte	A. Roelen
6. La Camarilla, fantazij	J. Martin
7. Edelweiss, marche	H. Sary.

Op Kermis Donderdag, om 8 uur 's avonds
Volkseconcert.
DRUK. VAN DE MAELE

Afb.8: Op dit programmablad met het Kermisconcert van 1920 staat als vierde nummer *Dans la Tranchée*. (Archief Concertband Cecilia Geraardsbergen)

die ieder jaar terug te horen is in de Geraardsbergse Processie van Plaisance.

3. Albert Schmidt

Van Albert Schmidt heb ik in het Cecilia-archief naast *Dans la Tranchée* nog 1 compositie

teruggevonden, namelijk de mars *Tartarin*. De werkjes op marsboekformaat (17x12 cm) vermelden: “en vente chez l’auteur: 29, rue Léopold, Jette-Saint-Pierre (Bruxelles)”. Van Schmidt hebben we tot nu toe

niets meer gevonden. In het Cecilia-archief vond ik wel een concertprogramma van de kermis in 1920 met de vermelding van *Dans la Tranchée*. Het werkje werd dus ook eenmalig (?) op een kermisconcert opgevoerd (Afb. 8). *Dans la Tranchée* is de bekendste processiemelodie en zelfs al kent men de titel niet, kan menig Geraardsbergenaar het meeneuriën of fluiten. Voor velen ook een emotioneel moment als dit lied gespeeld word en het schrijn voorbijkomt. Het lied symboliseert eveneens een lange traditie van *Sint-Cecilia*, die in moeilijke tijden in stand werd gehouden door wijlen Albert Willekens, zeg maar de patriarch van de fanfare. Het was bij zijn overlijden dat *Dans la Tranchée* voor de eerste maal te horen was tijdens een begrafenisplechtigheid in de kerk. In de zomer van 2003 werd het trouwens voor de eerste maal gespeeld op de Geraardsbergse beiaard en ook in de komende kermisperiode zal het weergalmen vanuit de toren van de Sint-Bartholomeuskerk.

Conclusie

De werkjes zijn moeilijk te dateren. Wellicht niet ouder dan 1880 want de componisten werden geboren rond 1860 en behaalden hun muziekdiploma rond 1880. Ze werden vermoedelijk geïntroduceerd rond de eeuwwisseling (19de-20ste eeuw). Tijdens de Eerste Wereldoorlog was Cecilia niet actief: “*Vier jaren zonder muziek, dus zonder vrij leven*” zegt ere-voorzitter Vincent Dierick op de algemene vergadering van 9 september 1918⁷. Misschien ging toen ook de processie niet door. Het is zelfs

⁷ M. GODFROID, *Op. cit.*, p. 169.

Afb.9: Typische Plaisance, kermis vieren zoals vroeger, Saint-Saucisse (Jean Schrever) wordt rondgedragen op een draagberrie. Voor hem staat een mandje met salamisneetjes.

Afb.10: Enkele van de talrijke Cecilianen op hun vaste stek achter de biljartafels van hun lokaal De Eendracht na de Processie.

waarschijnlijk dat de bekende walsjes hun intrede deden na de oorlog onder dirigent August Cis. Hij programmeerde één ervan, *Dans la tranchée*, op het kermisconcert van 1920. (Afb.8) Wijlen Albert Willekens (1912-2002) vertelde ons dat hij als kind altijd de huidige drie stukken heeft horen spelen of zelf heeft meegespeeld.

Blaze Away van Abe Holzmann, *Défilée des Nations* van Louis Fremaux, *De Ketjes van Brussel* van J. Blangenois, *Op de purp'ren hei* van Armand Preudhomme, de *Gilles*, *De mannekes van plezier* uit *De heren van Zichem*, de *Sigarenmaker* en als apotheose het populairste processieliedje *Dans la Tranchée*. Toen midden jaren '70 wijlen onderpastoor

Herman Steenhoudt, samen met de dragers van het reliekschrijn in de eendracht arriveerde en de processiemuziek hoorde, stelde hij voor "om Bartholomeus nog eens te laten rondgaan in het café". Steenhoudt werd op een tafel gezet en door de dragers op de schouders rondgedragen door de enthousiaste menigte. Andere bronnen zeggen dan weer dat Noël Maldrie, die

Saint-Saucisse

Nog een merkwaardige traditie aansluitend op de *Processie van Plaisance* ontstond in de *Eendracht*, het lokaal van *Concertband Cecilia*, op de Markt. Na het binnendragen van het reliekschrijn van Sint-Bartholomeus trok het volk naar de herbergen op de Markt om na te praten tussen pot en pint. Daarbij zorgden de muzikanten van *Cecilia* in hun lokaal voor de nodige ambiance (Afb.9). Hoewel de fanfare geëvolueerd is tot een orkest van 80 muzikanten uit ereafdeling dat eigentijdse concerten brengt, worden met Plaisance de teugels voor één keer losgelaten. Volksliedjes, marsjes, walsen en kermisliedjes passeren de revue:

Afb.11: De eerste Saint-Saucisse, Pieter Franceus, wordt door de andere dragers (waaronder zijn opvolger Jean Schrever) door de enthousiaste menigte gevoerd op de tonen van de processiemuziek. (1983)

drager was in de jaren '60, reeds een paar keer werd rondgedragen door zijn companen, de gebroeders De Bou, en eens bijna in de Marbol belandde.

De eerste die echter het predikaat *Saint-Saucisse* kreeg was wijlen Pieter Franceus (afb.11). Onder zijn impuls veranderde de tafel in een ladder en later in een draagberrie. Hij vermomde zich met pruik en baard om Sint-Bartholomeus voor te stellen en in zijn 'onderlefen' gooide hij stukjes salami in het grabbelende volk. Dit doet terugdenken aan de marteldood van Bartholomeus die gevild werd. De traditie werd na de dood van Franceus voorgezet door de huidige oudste drager Jean Schrever (Afb.9 en 10). Het fenomeen lokt trouwens ieder jaar meer nieuwsgierigen hoewel het lokaal barstensvol zit. Wellicht uit nostalgie want velen zijn ervan overtuigd dat dit nog echt kermis vieren is zoals onze voorouders deden. Jean Schrever en Pol de Bou zijn het er wel over eens: de reden dat het *Saint-Saucisse* fenomeen uitgegroeid is tot het spektakel zoals we het nu kennen, is te danken aan *Cecilia*.

Wie geïnteresseerd is in de boeiend maar bewogen geschiedenis van de oudste en enige overgebleven muziekmaatschappij van het Geraardsbergse centrum, kan nog steeds het boek bestellen bij ondergetekende (zie adres p.1). *Kroniek der Koninklijke Fanfare Sint-Cecilia Geraardsbergen* van Marcel Godfroid telt 283 bladzijden en kost €10. De Processie van Plaisance gaat dit jaar door op zondag 29 augustus om 10.30 uur.

□

Afb.12: Op deze foto uit 1970 is te zien dat de Processie van Plaisance niet altijd op een massale belangstelling kon rekenen. Vergelijk met de afbeelding op p. 26 en 27. (Foto Albert de Taeye met dank aan het Geraardsbergs Heemkundig Archief)

Afb. 13: Op deze foto uit 2003 is te zien dat het aantal muzikanten flink is toegenomen in vergelijking met afb.12.